

III.

Om Beskatningen af Kirkerne og Plyndringen af deres
Klenodier i Kong Frederik I's Tid.

Hvem der kjender nærmere til Forholdene i Frederik I's Tid, vil neppe kunne nægte, at det ikke saa ganske var

¹⁾ Regist. over alle Lande. Nr. 4. Fol. 210. 211.

²⁾ Se mit Skrift, Kbhvns Kirker og Klostere. S. 352.

³⁾ Handl. rör. Skandin. Hist. XXXV, 489.

⁴⁾ Handl. rör. Skandin. Hist. XXXV, 489—91.

uden Grund, at Povl Eliesen i den skibyske Krønike gjen-
tagne Gange kalder denne Konge »Kirkerøveren«¹⁾; thi en
saa storartet Plyndring af Kirkernes og Klostrener Klenodier,
Klokker og øvrige værdifulde Prydelser gik for sig i denne
Konges Tid og efter hans Befaling, at der forholdsvis kun
bleve lidet levnet, der kunde friste hans Efterfølger til i
den Henseende at træde i Faderens Fodspor, især da Hertug
Christoffer af Oldenborg under Grevefejden havde søgt at
tilegne sig, hvad der endnu fandtes. Men det skal dog
indrømmes, at det var den danske Herrestand, der først
gav Frederik Anvisning paa, hvorledes han skulde gaa frem
i denne Henseende, idet den, forat bevæge ham til at hjælpe
til at støde Kong Christiern II fra Thronen, blandt andet lovede
at forskaffe ham de Ornamenter af Sølv og Guld, som Kir-
kerne og Klostrene ejede²⁾. Intet Under da, at Frederik,
som af Naturen var en god Finansmand, med Fornøjelse
modtog dette Tilbud, og i sit aabne Brev af 29 Januar 1523
til de jyske Rigsraader, hvorved han meddelte de Betin-
gelser, under hvilke han vilde modtage den tilbudte Konge-
værdighed, paa sin Maade tydede og udvidede Tilbudet, saa
at Kirkernes, Klostrener og andre »tillukte Steders« »Guld,
Sølv, Kalke, Monstranser, Kors, Billeder og andre Klenodier,
tilligemed Korn og anden Nødtørft samt Victualier«, uden
al Vægning skulde forstrækkes ham³⁾. Snart tog da »den
lange Række af Udpresninger af Kirkens Ejendomme sin
Begyndelse«. »Kongens Anskuelse stemmede med Adelen
og Borgernes; og i dette Punkt var Reformationens Idee
snart almindelig erkjendt i de verdslige Stænder, selv naar
man til samme Tid lovede al Bistand mod den kjætterske
Lære« (Engelstoft). Allerede i Aaret 1523 finde vi, at en
Skat blev udskreven af det Jordegods, »Kirkens Personer«
besad, til Lønning af Tropperne, der belejrede Kjøbenhavn;
og hvor Kongen mødte Vanskeligheder, der truede han

¹⁾ Se Engelstoft, Paulus Eliæ, Nyt hist. Tidsskr. II, 78.

²⁾ Hvitfeldt, S. 1246.

³⁾ Hvitfeldt, S. 1200.

med, at hvis Krigsfolket ikke fik sin Sold, var det at befrygte, »at de skulde selv udfare her i Riget og lønne dem selv, med hver Mands Skade¹⁾«.

Til Gjengjæld for, at Kongen i sin Haandfæstning forpligtede sig til at modstaa »Luthers Kjættteri«, bekvemmede Bisperne sig til store Offere, thi ikke alene bevilligede de 1524, at enhver Kirke gjennemsnitlig skulde yde 15 Mark danske, men de lovede ogsaa selv at udrede Fjerdeparten af deres Bispesæders visse Rente til en almindelig Landehjælp for Kongen²⁾. Medens denne imidlertid, som bekendt, ikke viste nogen sønderlig Iver i Overholdelsen af sit Løfte, maatte Bisperne staa ved deres, og der er bevaret en lang Fortegnelse over den Afgift enhver Kirke 1524 maatte yde i Forhold til dens større eller ringere Formuenhed³⁾. Aaret efter paatog Bisperne sig, ligesom Adelen, den i hin Tid usædvanlige Byrde af en treaarig Rustning⁴⁾. Det var Frygten for Christiern II's truende Tilbagekomst, der aftvang dem denne betydelige Indrømmelse. Og det var den samme Frygt, der atter 1526 paa Herredagen i Odense gav Kongens Fordring Vægt, naar han, forat have »en liggende Skat til Rigens Bestandelse«, gjorde endnu større Fordringer til den gejstlige Stand. Der indrømmedes ham nemlig et Aars Skat af alle Prælater, Kanniker, Vikarier, samt af alle Kirker, Sognepræster og Sognedegne og af Kirkens og Prælaternes Tjenere. Iligemaade samtykte Bisperne, at Kongen maatte faa »de fleste Klokker, Kirkerne i deres Stifter kunde undvære, og de kunde fange af Almuen med Lempe«. Klokkemalmen skulde anvendes til at støbe Skyts af⁵⁾. Endelig gave Bisperne i følgende Forestilling saavel en Udsigt over, hvad de og Kirkerne hidtil

¹⁾ Kgbrev af 19 Sept. 1523 til Maribo Kloster, trykt i A. Kall-Rasmussens Efterretn. om Musse Herred. I, 121—2.

²⁾ Nye D. Mag. I, 212 ff.

³⁾ Danske Mag. 4 R. II, 34 ff.

⁴⁾ Nye D. Mag. V, 93—4.

⁵⁾ Nye D. Mag. V, 104—5.

havde ydet Kongen, som ogsaa hvad de fremdeles vare villige til at udrede, i Haab om at Kongen til Gjengjæld vilde opretholde deres Privilegier¹⁾:

»Danmarks Riges Prælater give Kgl. Majstæt ydmygelig tilkjende, at som Hs. Naade vel vitterligt er, at de alle have tvende Gange paa fjerde Aar, siden Hs. N. kom hid ind til Riget, gjort Hs. N. stor og mærkelig Hjælp af alle deres Biskopsæders Rente, Korn osv. og anden visse Rente, den ene Gang den tredie Part af al forskrevne deres Rente og den anden Gang den fjerde Part²⁾, hvilke deres Forfædre, Biskopper her udi Riget, aldrig nogen Herre og Konning tilforn gjort have. Dertil har deres Domkirke, Kapitel, Klostere, Sognekirker og Præster kommet Hs. N. til Hjælp af deres yderste Formue med en mærkelig Sum Guld, Sølv og Penninge, saa at Kirkerne der, hvor de tilforn havde 3 eller 4 Kalke eller flere, nu paa ganske faa Kirker nær ikke have uden 1 Kalk; hvilken Hjælp baade af Biskopper, Prælater, Klostere, Kirker og Præster skal løbe over 100000 Mark, som vi visselig formode. Dertil have Biskopper og Prælater samtykket og rustet dem med Heste og Harniske, og holde Svende og Folk Hs. Naade og Riget til Tjeneste efter deres Rente og yderste Formue. Herudover bekære Rigens Prælater og andre den hellige Kirkes Personer dem, at de ikke holdes ved deres Friheder og Privilegier, men i mange Maader forkortes og besværes mod kongelig Ed og Hs. Naades aabne beseglede Brev. Da paa det at Kgl. Maj. endnu som tilforn skal befinde Rigens Prælater velvillige mod sig, og paa det at de og deres Præster maa herefter nyde deres Rente, Rettighed og Frihed, da ville de samtykke Hs. N. paa denne Tid at faa en Hjælp af

¹⁾ Lidt forkortet efter Nye D. Mag. V, 111—3 (jfr. smst. S. 117. 208—210).

²⁾ Da Prælaterne 1524 havde bevilliget Fjerdeparten af deres Indkomster, er det rimeligt, at de 1523 havde maattet yde Tredieparten — om Beskatningen i dette Aar har man nemlig ellers, saavidt vides, ikke saa nøjagtige Efterretninger som fra de følgende Aar.

Kirkerne og Præsterne over alt Riget udi saa Maade, at hver Sognekirke og Sognepræst tilsammen, fattige og rige, som Korntiende aarlig oppebære (den rige hjælpe den fattige), skulle baade hjælpe Hs. N. med 15 Mark danske.«

Borttagelsen af Kirkeklokkerne maatte fremfor de fleste andre Indrømmelser til Kongen gjøre et uhyggeligt Indtryk, og Bisperne havde derfor anbefalet at fare frem med Lempe i denne Sag og udbedt sig, at der maatte udgaa udtrykkelig kongelig Befaling derom. Som Følge deraf udstedte Kongen da ogsaa aabne Breve til Almuen, om at deres Kirkeklokker paa een nær skulde indsamles og sendes til Bøsserstøberen Mester Fadder i Kjøbenhavn. Saavidt vides er der ingen af disse Breve opbevaret. Derimod har jeg fundet et andet Kongebrev om samme Anliggende til Lensmanden i Vordingborg Hr. Henrik Gøye, og da det ret levende sætter os ind i Situationen, meddeles det fuldstændigt her, uagtet det ogsaa handler om andre Ting:

Vii Ffrederik met Gudz nadhe Danmarckes, Vendes oc Gottes konning, vdwoldt konning till Norghe, bertug vdj Sleswig, Holsten, Stormarn oc Ditmersk, greffue vdj Oldenborg oc Delmenhorst, helse thig oss elsk^e Her Henrik Gøye ridder, vor man oc tiener oc embetzman po wortt slott Vordhenborg, kerligen met Gudt oc vor nadhe. Viidt, at vort elsk^e Danmarckes riiges raadt her nw fforsamlet hoss oss vdj Otthensse haffuer beloffuet oc sambyctt oss at motte ffanghe aff alle købstedher, kircker, closther oc landzkircker ower alt righet the mesthe klocker, the kwnne aff ladhe, till atstøbe bøsser aff till vor oc menighe righens behoff oc nytthe. Thij bede vij thig kerligen oc byde, atw strax met thet alderførsthe tagher till thiig oss elsk^e verdighe ffadhers met Gudt, her Laghe Vrnes, biscop vdj Roskild, official oc andhre omkring ther vdj thidt leen, oc handeler met almoghen, at the same klocker ladhe thig følge paa vore vegne, effther thet wort obne breffs lydelse, vij them ther om tilscreffuet haffuer, oc hwess klocker tw fangendes vordher them forsender till oss elsk^e mesther Ffader, bøsse støber wdj Københaffn, oc lader antworde hannom them effther wecht oc lader taghe ther vppa quittantz

ighen. Sameledis bedhe wij thiig, at hwor tw nogle kandt vds-
spøre i fforscreffne thiitt leen, andelig eller verdslig, [som er]
konning Cristhern, Seuerin Norby oc theris parthy tilgiffuen lön-
lig eller obenbarlig, atw strax hendher loffuen oc wissen aff them
at stande till retthe fför theres tilbørlige dommere, naar paa
eskes; oc at tw met fforscreffne biscop Lage Vrne haffuer godt
tilsyn vdj samme thidt leen till alle hospitaler, at ther indtages
the syghe mennesker, som ffyndes [vdj] the herritt, som ther
till giffue theres plogkorn, oc skicker thet saa vdj kiøbstedherne,
at hwer kiøbstedt besørgher self theris syghe vdj theris by,
oc icke ladher them saa løbe om oc trygle; [oc] atw kaller for
thiigh herritzfogdherne vdj fforscreffne leen oc tilsyer them, at
the [pleye] hwerman log oc rett vdhen all vildt, oc dømme paa
alle sagher oc dømme, som fför them kommer, vdhen all skodz-
maal, dog paa the sager them bær at dømme paa, oc at the
giffue bescreffuen fra them hwes the affsighe fför retthe. Same-
ledes haffuer oc vort elskelige Danmarckes riges raadt giordt
sodan skickelsse her vdj riiget, at alle lensmendt hwer vdj sitt
leen skall legghe tolf bøndher vdj leegh till sammell oc saa vds-
welle aff samme tolf en . . . dwe fför sterk karl, som stedsse
skall vere till rede at draghe i marcken modt vore oc riighens
fyndher, inaar behoff gjøres, oc skulle the andre øluff besørge
hannom met g[odt] harnisk oc verge, helebardt, spydt, armborst
eller bøsse, hwilket han helst haffue vill oc best brugge kandt,
hwilke fforscreffne harnsk oc verghe vore leensmandt skall an-
name indt paa wor oc kronens slott atforware, till solenghe be-
hoff gjøres. Bethe vij thiig oc ville, attw met thet aldherførste
gior sodan skickelsse oc ordinantie vdi fför^{ne} thiidt leen, som
fforscreffuet standher, thessligest attw inghen peberswennæ eller
løse karle stedher [i le]net, vdhen the som tiene bundhen, oc
hwor the fyndes, effther the ffanghe atwarsel, skaltw taghe them
till slotthet oc ladhe them arbeide saalenghe [til the] setthe loffuen
oc wissen, [at] the ville tiene bwndhen. Her viidt atretthe thiig
effther. Beffalendes theg G .tduGiffuet i vor stad Othens sancte
Barbare virginis dag aar etc. mdxxvj. Vnder vort signet¹).

¹) Efter den af Tidens Tand stærkt medtagne Original i Danske Saml.
i Geh.-Ark.

Almuen skulde altsaa give sine Kirkeklokker, forat der deraf kunde støbes Bøsser til at holde Kong Christiern, Severin Norby og det menige Folks tro Venner ude af Landet! Neppe har den Befaling vundet Adelskongen mange Hjærter blandt det danske Folk. Man har endnu udførlige Fortegnelser over de i Aaret 1528 afleverede Klokker¹). Der var kun faa Sogne i Landet, som ikke maatte yde Bidrag. Hvor der fandtes tre Klokker, blev den største og den mindste borttagen. Hvor vilde en Gransker af Klokkeindskrifter, som vor afdøde uforglemmelige F. Fenger, ikke have fundet et rigt Materiale til Studium i Mester Fadders Værksted! Saa mange Klokker indbragte Plyndringen, at man ikke engang kunde finde Anvendelse for dem, hvorfor K. Frederik 1531 lod udgaa aabent Brev til alle Kirkeværger for Sognekirkerne i Sjælland, at Hr. Anders Bilde og Hr. Oluf Rosenkrands skulde for skjelligt Værd sælge Kirkeklokkerne til dem, som vilde købe dem tilbage til deres Kirker²). Intet Under, at dette Klokkeov (som jo forøvrigt senere efterlignedes af Kong Christian IV³) vakte stor Opsigt, saa at Christiern II's Korrespondenter fik travlt med at underrette ham derom, samt at det sent glemtes⁴).

Det Exempel, Kongen i Forbindelse med Rigsraadet havde givet med Hensyn til Borttagelse af Kirkernes Klenodier osv., dog endnu tildels i Form af regelbunden Beskatning, maatte let opvække den Tanke hos Almuen, at Kirkens Ejendom var Prisgods. Saaledes begyndte Menigmand ikke alene paa mange Steder i Jylland og Fyn at nægte at give Tiende, men da Kongen paa Herredagen i Odense 1527 havde udstedt aabne Breve om, at de Jorder, som vare givne eller solgte fra Kronens jordegne Bønder-

¹) I Geh.-Ark. Danske Saml. Nr. 76, 21. Jfr. mit Skrift, Kbhvns Kirker og Klostere, S. 238.

²) Orig. dat. Flensborg, Fredagen næst efter Søndag Invocavit 1531, i Geh.-Ark., Danske Kongers Hist. Fasc. 12.

³) Se Bruuns Danske Saml. I, 99—101.

⁴) Ekdahl, Christiern II's Arkiv, S. 1206, 1250. Jak. Madsens Visitatsbog udg. af Crone, S. 3 f.

gaarde til Kirker og Klostere, skulde komme tilbage til Bøndergaardene, dog saaledes, at disse skulde svare den sædvanlige aarlige Skyld af Jorderne til vedkommende Kirker eller Klostere, saa var Bekjendtgjørelsen af disse Breve mangesteds i Jylland og Fyn et Signal for Bønderne til at tilegne sig de Jorder, der laa til Kirker, Præstegaarde og andre gejstlige Beneficiarier, uden Hensyn til, hvorledes disse vare komne i Besiddelse af dem. Da Prælaterne klagede til Kongen herover paa en Forsamling i Nyborg i Juli 1528, udstedtes der kongeligt Forbud imod at frarive Kirker og Klostere de dem lovlig tilhørende Jorder, Agre og Enge, ligesom det ogsaa paalagdes Lensmændene at tilholde Almuen at yde den sædvanlige Tiende¹⁾; men samtidig eller noget senere tilegnede Kongen sig Halvparten af Kirkens Tiende til Rigets Fornødenheder²⁾.

Blandt Prælaternes Klageposter ved Herredagen i Kjøbenhavn 1530 findes følgende: »Kirker og Klostere, som funderet og opbygde ere Gud til Lov og Ære og Kristendommen til Opholdelse, borttages, ødelægges, nedbrydes og tilintetgjøres uden Dom og Rettergang. Sammeledes Kirkers og Klosters Klenodier, Kalke, Diske, Monstranser og andre den hellige Kirkes Ornamente, som Prælaterne, Adelen her i Riget og deres kristne Forældre (Forfædre) og andre gode Mennesker have did givet, Gud alsommægtigste til Lov og Ære, borttages, forsendes og forkommes»³⁾. Det var dog i urette Tid man klagede, thi hvad Sognekirkerne i Almindelighed havde mistet, var endnu kun lidet imod, hvad der forestod. Det var henimod Slutningen af Aaret 1531, at Kong Christiern II's Landgang i Norge bragte tildels de samme

¹⁾ Nye D. Mag. V, 310—2. Ny kirkeh. Saml. II, 696, Not. 2.

²⁾ Nye D. Mag. II, 250 f. I Geh.-Ark. findes et aabent Brev fra K. Frederik I til Kirkeværgerne ved alle Landsbykirker i Sjælland om at føre Kirkens Korn og aarlige Tiende til Kjøbstederne og sælge den der. Dat. Gottorp Søndag Judica MDxx . . . (Slutningen af Aartallet er uheldigvis afreven).

³⁾ Nye D. Mag. V, 318.

Prælater, som nys havde klaget over Plyndringen af Kirker og Klostere, til at give deres Minde til, at en endnu langt grundigere Plyndring fandt Sted. Paa en Forsamling i Kjøbenhavn vedtog Rigsraadet — og deriblandt følgende Prælater: Ove Bilde, Biskop i Aarhus, Aage Sparre, udvalgt Biskop i Lund, Joachim Rønnev, udvalgt Biskop i Roskilde, Henrik Christensen, Abbed i Sorø, og Eskild Thomesen, Prior i Antvorskov — d. 18 December 1531, at Kongens Fogeder og Embedsmænd skulde annamme »det allermeste Sølv, som stander til fangendes af alle Sognekirker«, dog skulde hver Kirke beholde en Kalk, en Disk og en liden Sølvbuddik, hvori Sakramentet kunde bæres til de syge. Bispens Official eller Provst skulde tilligemed vedkommende Kirkes Sognepræst og Kirkeværge være tilstede, naar den kgl. Embedsmand indfandt sig ved Kirken for at borttage Kirkekarrene, og annamme Bevis af ham for Modtagelsen. Det indsamlede Sølv skulde indsendes til Mynten og »bruges her i Riget til Rigens Nytte og Behov, og ingensteds forsendes ud af Riget.« Samtidig aflagde de tilstedeværende Rigsraader Ed paa, at naar Riget kom i Fred og Rolighed igjen, da vilde de trolig hjælpe til, at Kirkerne fik Erstatning — et Løfte, som Prælaterne formodentlig have aftvunget de verdslige Raader, men som aldrig blev indfriet. Da, paa Ove Bilde nær, ingen Bisper vare mødte fra Nørrejylland og Fyn, »kunde saadan Skikkelse om Sølv at oppebære ikke have Fremgang der i Landet paa denne Tid«, men det blev bestemt, at de jyske Bisper med to af deres Kapitel skulde samles tilligemed Lensmændene og fire Riddersmænd af hvert Stift paa Søndagen Lætare i det næste Aar og forhandle om en lignende Beslutning, som nu var vedtagen for Sjælland og Skaane¹⁾. Samtidig med at denne

¹⁾ Nye D. Mag. VI. 133—5. Inden denne Beslutning var tagen af Rigsraadet finde vi, at der samme Aar var indleveret til Kongen større Beløb af Kirkeguld og Sølv, som følgende Kvittering kan tjene til Exempel paa: »Mester Christen Huid fick quitants paa jensinsk gulden vdi wegtug guld och iiij lødig marck forgyllt siølf

Beslutning toges, udstedte de forsamlede Rigsraader et aabent Brev til Almuen i Sjælland (og Skaane), hvori de paa en højt karakteristisk Maade søgte at fremstille Christiern II som Almuens værste Fjende — »der skrev den ny Lov, som ikke andet (inde)holder end Tynge og Besværing paa fattige Almue« — alt forat forsøde den bitre Pille, at Kirkernes Klenodier skulde slaaes i Mynt til Lønning af Landsknægte, der kunde forhindre, at »Kong Christiern skal komme herind i Riget igjen og tvinge eder og menige Rigens Indbyggere fra Frihed og Privilegier, Arv og Eje, gamle danske Sæder og Sædvaner«¹⁾. — Til nærmere Oplysning om Fremgangsmaaden ved Indsamlingen af Kirkesølvet hidsættes et Kongebrev herom til Hr. Anders Bilde, Lensmand paa Stegehus, efter Udkastet i Gehejmearkivet.

Vor synderlige gunsth tiilfforn. Kiere Her Anders, som etther vell vittherligt er, at vor elskelige D. R. R. haffue for thenne tiidtz leylighed, som seg nu begiuer, beuilgeth och sambygt, at allt thet sølff, som findis hoss alle sognekircker offuer alt vort rige Danmarek, skall ther aff vdtagis, vppeberis och antuordis oss elskelige a. b. c. d., vore tro mend och raad, och for^{ne} a. b. c. d. skulle thet siiden lade færrer paa mynten och lade thet mynte tiil thenne krigs vppehøllelse: Thij bethe vij etther kierligen, atthi vdi etthers leen ville lade etthers foghet riide til alle sogne kirker, och ther anamme thet meste sølff, som ther tiilstede er; och oss elskelige verdige herre met Gud Her Jochim Rønno, biscop til Roskilde, haffuer och tilsagt, at hans prouest vdi huert herret skall met etthers foghet fylges til alle sogne kirker oc tiilhelpe, at same sølff vden all forsømelse vdtagis vdi sogneprestens oc kirkeuergers neruerelsse, och skulle kirkeuerger siiden anamme samme sølff och met thet fyrste, nar thenom aff for^{ne} a. b. c. d. tiilsigis, føre thet til vor stad Køpne-

vdi ith monstrants, loddit regnendis for sex och tiuge skilling danske. Datum paa Nesbyhoffuitt Fredagen nest effther sanctorum Petri et Pauli apostolorum dag, aar etc. mdxxxj^o. (Kong Frederik I's Registrant i Geh.-Ark).

¹⁾ Nye D. Mag. I, 227- 9.

hagen och antuordhe thet for^{ne} a. b. c. d., och ther skulle the anamme beuising aff for^{ne} a. b. c. d. paa hues selff som the fra thenom antuordendis vorde; thij vij ville vdhen all forsømmelse, thet allerfyrste then almechtigste Gud thet saa føge vill, at vij oc vore vndersaatte kunde komme till fred oc rolighed, samme selff betalte huer kirke, saa at kirken skal bliffue altingest vdhen skade. Thij beuiszer etther her vdinden, som vij etther fulkomeligen tiltro och ingthet paa tuiffle, thet ville vij met synderlig gunst oc naade kierligen met etther forskylle oc bekende. Beffallendis etther Gud. Screffuit . . .

Man har ogsaa et lignende Brev, der udgik 1532 til alle Lensmændene i Fyn om at indsamle Kirkesølv og føre det til Ridder Peder Lykke, som atter skulde gjøre Regnskab derfor¹⁾. Heraf ser man da, at Bispem i Fyn, Knud Gyldenstjerne, som var fraværende ved Mødet i Kjøbenhavn, hvor Beslutningen toges, ikke har modsat sig Kirkernes Udplyndring i hans Stift, hvad heller ikke var at vente. Udbyttet af Indsamlingen i Fyn, Taasing og Langeland (altsaa kun en Del af Odense Stift) angives i en Kvittering, given Hr. Peder Lykke Søndagen Invocavit 1532 til 14050 Lod Sølv, dels hvidt, dels forgyldt, og 30 Mark Penge²⁾. Maaske der senere er indkommet endnu mere fra samme Øer. Hvorledes det er gaaet i Nørrejylland, ser jeg mig ikke istand til at oplyse. Muligvis have enkelte af Bisperne gjort Modstand. Vi høre idetmindste Kongen klage til Rigsraadet over, at der af de tidligere Udskrivninger af Kirkerne lidet eller intet var indkommet fra Viborg Stift, paa Grund af Bispens, Jørgen Frises, Forsømmelighed eller Vrangvillighed.

For Sjælands Stifts vedkommende have vi flere Efterretninger. Foruden det ovenfor omtalte almindelig aabne Brev (af 18 Decbr. 1531) til Almuen i Sjælland, have vi nemlig

¹⁾ Kong Frederik I's Registrant, Fol. 25 (i Geh.-Ark. Danske Kongers Hist. Fasc. 14).

²⁾ Nyt hist. Tidsskr. II, 495, Not. 36.

ogsaa fundet Spor af særskilte Skrivelser fra de sjælandske Rigsraader til enkelte Herreder, saasom følgende til Beboerne i Holbo og Tryherred¹⁾:

Vii Joachim Rønnow, wdualt biscop tiil Roschilde domkircke, Hanss Bilde, Mattis Byllie, Anders Bilde, Johann Wrne, Johan Biern, Oluff Rosenkrands, Knudt Rudt, riddere, oc Niels Lunge, Danmarckis riiges raadt her tiill forsamblede, helse eder alle sogneprester oc kirkewerge i Holboherret oc Tryherret euindeligen mett wor Herre. Kiere wenner moo e wiide, at wij i sandhedt forfaaret haffue, at koning Christiern ather wiisseliigen at giiffue seg her i landett mett eth stortt taall folck, hand hooss seeg haffuer. Saa for then frycth oc faare skyldt, ther hoss henger, haffue wij nw besluttett oc sambtycht, at alle for^{ne} sognekirkers monstrantz, calcke oc clenodia schulle skiickes oc indføres hiidt i Kiøpenhaffn, oc haffue ther fore beffallet oc tiilthroedt Her Jeip Heye, canick ther sammestedt, samme monstrandzer, calcke, sølff oc clenodia at annamme oc hiidt fremdeles indt at føere, vndertagen en kalck, som huer kircke schall igen beholle, oc pixis. Thij bede wij oc poe kon. M^{ttz} vor kier^{ste} naad^e herris wegne byude oc beffalle eder alle oc huer serlestes, atj antworde for^{ne} Her Jeip Heye samme monstrandzer, kalcke oc clenodia, eller føere thenom hiidt selfue indt, efter szom hand eder ydermere vnderuise kandt. Saa frempt atj icke wele stande wor kier^{ste} naad^e herre, Danmarckes riiges raadt oc kircken ther fore tiil rette, ther szom samme clenodia komme riigens fiender, thet Gudt forbyude, tiill hande i noger moode. Ther forlade wij oss tiill wiisseliigen. Beffallendes eder Gudt. Giiffuett i Kiøpenhaffnn Sancte Catharine dag Aar etc. Mdxxxj. Nostris sub signetis.

Brevet har følgende Paategning med Hr. Jep Heyes Haand: »Thette breff [bleff] meg antuoret, thij ieg var procurator decanatus Haffnensis, at skulle vdi the iiii herret bestille thet.²⁾ Dog annammede ieg ikke en sølff naffe oc ey

¹⁾ Efter Originalen paa Papir med paatrykte Segl i Konsist. Arkiv. Et Udtog findes hos Knudsen, Joachim Rønnow S. 51, Not. 3.

²⁾ Dekanen i Kjøbenhavns Kapitel var Regnskabsprovst i disse Herreder.

førdes noget frem etc«. Om disse Herreder denne Gang virkelig ere slupne saa let, som denne Paategning giver Anledning til at formode, maa vi af Mangel paa nærmere Efterretninger lade uoplyst. Ialfald var det en Undtagelse fra den almindelige Regel.

Ønske vi Oplysning om, hvormeget Indsamlingen over hele Riget har indbragt, da er der i Konsistoriets Arkiv bevaret en Optegnelse, der idetmindste tilsyneladende giver fuld Oplysning og derfor passende kan hidsættes her.

Reghenskaff paa hwess guld oc selff som Her Joachym Rønnow electus till Roskylde domkircke, Her Henrick abbeth vthi Sore, Her Andhers Bilde till Siøholm oc Her Oluff Rosenkrandtz haffuer anammedt oc opborith aff kircke selff po righens raadtz veghne oc guld, som ther er skraffuit oc skedet aff, offuer alt riget Danmarck, som hiidt till Køffnehaffn oc po capitils hwssset vthi vor frwe kircke er komenn, oc hwor the thet paa righens veghne ladet oc vdgiffuit haffue paa mynthen oc andhre stedtz, oc hwess peninge the haffue oppeborith ighen aff mynthen, oc hwor the haffue ladet oc vdgiffuit samme peninge, tha beløber seg thet alle oppebering ther oppo . . . v^m iij^e xx lode m[℥] viij lodt oc j qwintin selff.

Regneth for^{ne} selff vthi lodde tall, tha gjør thet firesinde-tywgetusinde oc femtwsinde eth hwndreth tywge halffottinde lodt en halff qwintin.

Item aff thette for^{ne} selff haffuer Her Andhers Bilde ladet anthworde Jørghen Kock mynthemesther vthi Malmø till at mynthe peninge aff till righens behoff . . . iij^m lvij lode m[℥] j loth selff.

Item haffuer Her Andhers Bilde foranthwordeth Jørghen Drøws mynthe mesther aff Hwssom at mynthe peninge aff y Køffnehaffn . . . iij^m xxxvij lode m[℥] ij lodt selff.

Item so haffuer Her Andhers Bilde foranthwordeth Jørghen mynthemesther y Malmø lxxxxv lode m[℥] v lodt guld oc selff, som er affskraffning aff monstrantze, kalcke oc diske, till at lade skede.

Item haffuer Her Joachym Rønnow electus till Roskylde anammedt till seg xix lode m[℥] xvj lodt j qwintin skede gwldt oc ther till xxxij lode m[℥] viij lodt skede selff, som er aff then

skraffning, som er aff monstrantz oc kalcke, som han mo selff giøre rede oc reghenskaff fore.

Item so er sppillingh po hwer lode m[℥] y brendinghen y skede vatndt oc po testen iij lodt j qwintin j orth, thet er till hobe l lode m[℥] oc vij lodt.

Item er aff regneth y skraffninghen boss guldsmedherne j lodt selff po hwerie viij lode m[℥] aff iij^m j^c xiiij lode m[℥] x lodt forgylt selff, som er skrabet, tha løber seg then spilling xx lode m[℥] vij lodt oc ij orth.

Item so er her nw ighen kober, bly oc andhet, som er her till stede po reghenskaff viij lode m[℥].

Summa paa for^{ne} selff, som vdt er giffuit:

v^m iij^c xxiiij lode m[℥] iij lodt j qwintin ij orth.

Item liget oc lagt thenne vdgiffit emod intagt paa forscreffne selff, tha beløber seg vdgiffthen . . . iij lode m[℥] x lot ij orth mere end oppebering, oc thet kom paa vegthen.

Pendinge aff thet selff, som Jørghen mynthemesther i Malmø oc Jørghen Drews haffue mynthet.

Tisse effther^{ne} pendinge haffuer Jørghen mynthemesther aff Hwsswm mynthet aff thet selff, som han haffuer fanget, effther som forscreffuit staar . . . lxxxvij^m xvij m[℥] xvj β, them haffuer hand vdgiffuit effther hans quittantzses oc reghenskabs lydelsse.

Item haffuer Jørghen Kock mynthemesther y Malmø mynthet aff thet selff, som hand haffuer anammet oc vndfanget . . . c^m xxxj^m lxxviiij m[℥] ij β ix Δ, men hand haffuer oppeborit noget selff ther till vthi Skone, oc haffuer hand giort riget reghenskaff for forscreffne pendinge.

Pendinge, som Her Andhers Bilde haffuer anammedt oc oppeborith aff mynthen y Køffnehaffn oc Malmø.

Item først haffuer Her Andhers Bilde oppeborit aff Jørghen Drews, som mynteth vthi Køffnehaffn, xxxj^m x^c xliij m[℥] v β.

Item haffuer Her Andhers Bilde anammedt aff Jørghen mynthemesther vdhi Malmø lxij^m ij^c x m[℥].

Summarum po forscreffne pendinge, som Her Andhers Bilde haffuer oppeborith aff bode mynthemestherne, beløber seg till hobe . . . lxxxiiij^m ij^c ij m[℥] v β.

Item Her Andhers Bildis vdgifft till knectis besolling oc andhre vdgifft effther hans regnskaffs oc qvittantzssers lydelse, tha beleber seg thet till hobe lxxxxiij^m jc xxxx m[℥] x s.

Item liget oc lagt Her Andhers Bildis vdgifft emod hans intagt, tha bliffuer han skyldig v^c xiiij m[℥] iij β ij s.

Regghenskaff paa thet guld, som er komenn aff skraffning aff the monstrantzter oc kalcke.

Item først haffuer Her Joachym Rønnow electus till Roskyldes anammett xix lode m[℥] xvj lodt j qwintin skede guldt.

Item haffuer Her Andhers Bilde anammedt xij lode m[℥] iij lodt j orth, thet er ij^c xj lodt j orth.

Regghenskaff paa thet guld, Her Andhers Bilde haffuer anamedt oc vdgiffruit.

Item først fick en koffmandt aff ham xlij lodt, hwert lodt for xvj m[℥]. Summarum paa pendinge vij^c xxij m[℥].

Item lod Her Andhers Bilde mynthe xxj nobell, som veigde lx lodt mynne j qwintin, oc ther till lod hand mynthe en tyck nobell aff iij lod j qwintin, som tha hand fick aff Laus guldsmedt, ther aff fick Ko: May^t xix af samme nobell, oc fick Oluff scriffuer iij aff samme nobell, som han skall giere rede for.

Summarum paa samme guld lxij lodt.

Item haffuer Her Andhers Bilde foranthuoreth Her Johan Vrne xxvj lodt guld y hans betaling for korn, fetallie oc andhen vdlegge for kongelig maiestat.

Item er her nw till stede po regghenskaff y fem tene lxxx lot j orth gwldt.

Summarum po forscreffne guldt ij^cxj lodt j orth.

Item liget oc lagt all Her Andhers Bildis vdgifft emod hans intagt, tha bliffuer hand skyldig xij^c xxxvj m[℥] iij β ij s.

Her aff skall Lauris guldsmedt haffue xl m[℥], for hand veigde selff ing oc vdh ighen selff andhen.

Item skall Niels Friis haffue xvij m[℥] till vj alne engelst, for han var scriffuer fran sancti Kanuti ducis dag Mdxxxij oc till visitationis Marie Mdxxxij.

Paaskrift med Kanniken Hr. Jep Heyes Haand: Forclaring paa alle monstrantzter, calke, dische, selff, guld oc clenodier, som

i Køfinehaffn optaget var aff alle kircker til at mønthe penninge aff till riigens feyde etc.

Vi have altsaa her et Regnskab for 85127½ Lod Sølv — en ganske smuk Sum paa en Tid, da en Tønde Rug gjaldt 12 danske Skilling¹⁾ — og dog ses det ikke klart, om ogsaa det afskrabede Guld er regnet med. Man kunde ogsaa nære grundet Tvivl, om man virkelig her har hele Summen eller kun den Del af samme, som de fire Kommissærer have haft under Hænder. Jeg har idetmindste fundet følgende Kvittering paa en Del af Oppebørselen fra de fynske Kirker, som synes at være udgiven udenfor det ovenanførte Regnskab, og det samme kan have været Tilfældet med mange flere og større Summer:

Mester Christiern Huid skall haffue quitantze paa et hundred xxv lodig marck vij lod och en quyntynt forgylt selff aff thet selff, som band effther wor befalning anammede aff her Peder Lycke, som her Peder haffuer vpborit aff kirckerne i Fyun och Laffuendt, och haffuer K. Mt. sielff antuordit hanom igen for huert lod aff samme selff xxiiij β danske, som hans K. Mt. haffuer befallit hannom at giffue hans nadis krigsfolck, høuitzmend, skipper och bodzmend, som vdtløbe met Salomon och wor then Hollender Holck, och till anden vdgift paa K. Mt. och riigens wegne. (1532).

Hvorledes dette nu end forholder sig, og selv om vi holde os til den ovenanførte Hovedsum, saa vil man ikke kunne nægte, at Kirkeplyndringen har givet et godt Udbytte, især naar man erindrer, at Domkirkerne, hvor uden Sammenligning de største Rigdomme af kostbare Klenodier vare ophobede, endnu bleve skaanede. Det var kun Sognekirkerne, Rigsraadsbeslutningen af 18 Decbr. 1531 gjaldt —

¹⁾ Saameget regnedes en Tønde ialfald for i Aaret 1524 (Nye D. Mag. I, 213). Et Lod Sølv gjaldt 1532 24 Sk. danske. Altsaa svarer ovennævnte Sum til 170,257 Tdr. Rug eller mindst en Million Rdl. i vore Penge.

altsaa Klosterkirkerne vare ikke med indbefattede, og maaske heller ikke Kjøbstedkirkerne i Almindelighed. Desuden er sikkert ikke lidet af Kirkesølvæt forkommet; thi naar Folk mærkede, at det alligevel skulde gives til Pris, benyttede de Lejligheden til at stikke til sig, hvad de kunde. En Optegnelse fra Stege, der dog rimeligvis er fra en lidt senere Tid, kan tjene til nærmere at oplyse, hvorledes det vel manges Gang er gaaet¹⁾.

Om thed kircke sølff oc kalente sølff wdj Stege.

Item Rasmus Lauersenn, som kalles Winnge, skall ennu haffue nogett aff thed smelthe kircke sølff inde hoss syg, oc hann hagde enn hell seck full aff ydell smelthe sølffene²⁾, oc somtt lanthe de aff hannom att løse thed skøtt hiem mett frann Rostock, som Rasmus haffuer theris breff paa, Borgemester, Raad oc menigheiddt.

Item ther wor enn Borger wdj Stege, som bød Jomfrue Else enn sølff kalck wdj pantt.

Item thed store forgulthe Monstrantz wdaff Østerborig, som bleff tagett ther aff, thed fick Rasmus Schriuer.

Item de, som lode skrabe de forgulthe monstranse oc kalcke, the beholle syelff affskræbningen.

Item om thed Kalenthe sølff. Bleff oc buthed oc parthed, menn inthed fick ieg, som oc wor broder mett etc.

Item Willem Reynsenn scall oc haffue enn kalck aff same kyrcke sølff.

Item ther wore iiij borgere wdi Stege, som hadde same kircke sølff att giemme, oc huor møgett kirckesølff thed wor, thed wiide the syelff best att giøre rede fore, oc Hanns Persenn aff Møllestrede wor en aff the iiij mendt.

Naar Forfatteren af den skibyske Krønike, Lektor Povl Eliesen, ser tilbage paa Frederik I's Regjering, da er det et mørkt Billede, der træder frem for hans Øje: »Under denne Konges Regjering plyndredes Kirkernes Klokke, Bil-

¹⁾ Efter Orig. i Geh.-Ark. Topograf. Saml., Stege.

²⁾ D. e. Sølvstænger.

leder, kostbare Kar, de til det højværdige Sakrament viede Buddiker, de hellige Klæder og alt hvad der hørte til den kristelige Religions Smykke, desuden Tiender og Offere; og ikke blot dette blev borttrøvet, men ogsaa adskillige Klostere og Kirker, viede til Guds Tjeneste, bleve fuldkommen ødelagte¹⁾. Men det maa ikke glemmes, at Kongen i Regelen dog kun tog, hvad selve Romerkirkens Repræsentanter først havde bevilliget ham. Vel er det vistnok rigtigt, hvad den skibyske Krønike ogsaa beretter, at Frederik I besad en egen Gave til at anvende et moralsk Tryk paa Prælaterne, saa de ikke kunde nægte ham, hvad han begjærede, han forstod i en overordentlig Grad at benytte Adelens og Prælaternes Frygt for Christiørn II — thi den, der har en ond Samvittighed, han frygter —; men netop den Omstændighed, at Romerkirken, den forud saa mægtige og bydende, lod sig saaledes behandle, er et Vidnesbyrd om, at dens Tid nu var omme.

De Kirker, som i Kong Frederik I's Dage vare blevne skaanede, maatte holde for i Grevefejden. Den Del af det danske Rigsraad, som villig eller uvillig sluttede sig til Grev Christoffer af Oldenborg, bevilligede ham 1534 »alt det Guld, Sølv og Klenodier, som er udi alle Domkirker og Klostere udi Skaane, Sjælland, Fyn og Smaalandene«. Som Følge heraf skrev Greven til Lensmændene om at samle ind, hvad der fandtes, og sende det til Kjøbenhavn. Man har hans Befaling til Anders Bilde om at borttage af Dalby Kloster alt det Guld, Sølv og Klenodier, som var der, »være sig Monstrans, Sølvbillede, Sølvkar, Kalke, Diske, og med hvad Navn det nævnes kan, saa der intet fordølges, undtagen fem Kalke, som Tjenesten kan opholdes med²⁾«. Roskilde Kapitel sendte paa Domkirkens Vegne Greven 16 Kalke og nogle andre Sølvsager, og undskyldte, at man ikke kunde sende mere, dels fordi meget allerede var bort-

¹⁾ Scr. Rer. Dan. II, 591.

²⁾ Nye D. Mag. V, 140.

taget efter Befaling af Christiern II og Frederik I, dels fordi de private Alteres Patroner havde tilegnet sig vedkommende Alteres Messerede. Endel var af Kapitlet givet ud forat betale Greven for hans Stadfæstelse af Kirkens Privilegier, som man haabede han nu ogsaa vilde opretholde. Kun Kirkens Patrons, Martyren S. Lucii, med forgyldte Sølvplader belagte Relikvieskrin fandtes, men man haabede, at selv den ugudeligste Fjende vilde skaane denne dyrebare Helligdom¹). At Kapitlet dog havde dulgt en stor Del af de mange kostbare Klenodier, som det i Tidernes Løb havde samlet, kom for Dagen henved 30 Aar efter. Den 30 Maj 1563 indfandt nogle høje Embedsmænd sig nemlig i Roskilde, sammenkaldte Kannikerne og sagde, at Kongen havde erfaret, at der i Domkirken skulde være gjemt saameget Liggendefæ, at det kunde beløbe sig ved en Landskat, hvilket Kannikerne skulde udlevere. Rentemester Joachim Beck taledes især skarpe Ord og sagde, at kgl. Majestæt lod sige Kannikerne, at hvis noget dulgtes, skulde han lade hver i Kapitlet gjøre en Fod længere, end de nu vare (lægge dem paa Pinebænken). Da undskyldte de fleste af Kapitels herrerne sig, at de ikke vidste noget om en saadan Skat, indtil endelig Sakristanen Jens Nielsen sagde, at det var ham bekjendt, at der i Grev Christoffers Fejde var indmuret en Del Klenodier i en gammel Skorstenspipe. Ved nøjere Eftersyn fandtes der her og andensteds en betydelig Samling af kostbare Klenodier, som Kongen uden Omstændigheder lagde Beslag paa, og som kom ham godt tilpas, netop som han stod i Begreb med at begynde Krigen med Sverig²).

Vi skulle ikke gaa videre eller nærmere omtale, hvorledes de sidste tilfældigvis bevarede Kirkeklenodier — paa de allernødvendigste Kirkekar nær — gik i Løbet i Kong Christian III's Tid. For endnu at faa noget Udbytte afpillede

¹) Nye D. Mag. V, 142—3. I Brevets Overskrift siges Povl Eliesen at være dets Forfatter, men det er kun en senere Tids urigtige Gissning (jfr. Nyt hist. Tidsskr. II, 509—10.)

²) Nye D. Mag. VI, 42—47

man Beslag af Bøger og Skrin, afskrabede Forgyldningen af Billeder, Altertavler osv. Mangensteds gik det, som da man i Kong Frederik I's Dage plyndrede Klokkerne: man lod sig ikke nøje med Malmet, men tog Jernfanget med. — Atter opfyldtes Herrens Ord: Hvor Aadselet er, der forsamles Ørnene. Igjennem Aarhundreder havde Romerkirken mere søgt at ophobe Guld og Sølv end at samle Sjæle til Guds Rige, saa kom da Straffen ogsaa til at svare til Synden.
